

THE CONSCIOUSNESS OF THE LINGUISTIC BELONGING OF THE ROMANIANS FROM THE SOUTH OF THE DANUBE. CASE STUDY: THE ISTRO-ROMANIANS

CONȘTIINȚA APARTENENȚEI LINGVISTICE A ROMÂNILOR SUD-DUNĂRENI. STUDIU DE CAZ: ISTROROMÂNII

Lect. univ. dr. Ana-Maria RADU-POP
Universitatea de Vest din Timișoara
Bd. Vasile Pârvan nr. 4, Timișoara
E-mail: ana.pop@e-uvt.ro

Lect. univ. dr. Gabriel BĂRDĂȘAN
Universitatea de Vest din Timișoara
Bd. Vasile Pârvan nr. 4, Timișoara
E-mail: gabriel.bardasan@e-uvt.ro

Abstract

Representing an ethno-linguistic unity on the Romanized territory from the north and the south of the Danube, the Romanian people divided, starting probably in the 9th or 10th century, in the four groups of Romanians from nowadays: the Romanians from the north of the Danube – the Daco-Romanians, and those from the south of the Danube – the Aromanians, the Megleno-Romanians and the Istro-Romanians. The Istro-Romanian (as the Megleno-Romanian) is between the few and almost miraculous cases in which the idioms spoken for centuries in a foreign-tongued medium by a small number of persons, without their own cultural institutions, have been preserved as linguistic islands until nowadays (v. Sârbu 2012: 671). If for the linguists the things are clear regarding the status of these idioms (historically, they represent varieties of the common Romanian), the attitude, the position of the speakers of Istro-Romanians towards their own idiom is less clearly shaped. In our paper, we will try to examine this last aspect, more precisely, the extent to which the knowing of an idiom (of Latin origin!) different from the official language (of Slavic origin!) of the country in which they lived from centuries was doubled, in the case of these Vlachs, by the consciousness of belonging to a distinct linguistic and ethnic community, other than the Croatian one.

Rezumat:

Constituind o unitate etno-lingvistică pe teritoriul romanizat din nordul și din sudul Dunării, poporul român s-a scindat, începând probabil cu secolul al IX-lea sau al X-lea, în cele patru grupuri de români de astăzi: nord-dunărenii – (daco)românii, respectiv sud-dunărenii – aromânii, meglenoromânii și istroromânii. Istroromâna (și meglenoromâna) se numără printre puținele cazuri, aproape miraculoase, în care idiomuri vorbite de secole într-un mediu aloglot, de un număr mic de persoane, fără instituții culturale proprii, s-au păstrat ca insule lingvistice până în zilele noastre (v. SÂRBU, 2012, p. 671). Dacă în ceea ce-i privește pe lingviști lucrurile sunt clare cu privire la statutul acestor idiomuri (istoric, acestea reprezintă varietăți ale românei comune), atitudinea, poziționarea vorbitorilor de istroromână față de propriul grai se conturează mai puțin lămurit. În lucrarea noastră, vom încerca să surprindem acest din urmă aspect, și anume măsura în care cunoașterea unui idiom (de origine latină!) diferit de limba oficială (de origine

slavă!) a țării în care trăiesc de veacuri a fost dublată, în cazul acestor vlahi, de conștiința apartenenței la o comunitate lingvistică și etnică distinctă, alta decât cea croată.

Key-words: *Romanians from the south of the Danube, foreign-tongued medium, linguistic islands, consciousness of belonging to a linguistic and ethnic community*

Cuvinte-cheie: *români sud-dunăreni, mediu aloglot, insule lingvistice, apartenență etnică și lingvistică, istroromâni*

Constituirea, consolidarea și diversificarea direcțiilor de evoluție a grupurilor etnolingvistice reprezintă procese dependente nu doar de dinamica evolutivă intrinsecă a unui grup etnic și a idiomului pe care îl folosește ca formă de interacțiune (dinamică susținută de o serie de factori interni), ci și de o serie de factori externi (de natură politică, socială, culturală, lingvistică).

Conceptul de *apartenență* asigură unitatea și coeziunea grupurilor constituite pe criterii etnice și lingvistice. Acestea împărtășesc originea comună, un trecut istoric, o memorie colectivă, un mental comun, tradiții culturale și religioase și un idiom comun. Prin aceste aspecte un grup etnic își construiește o identitate socială, diferențiindu-se de alte grupuri. În timp, identitatea socială poate fi preservată, întărită sau, dimpotrivă, poate slăbi ori se pierde, direcția de evoluție a grupului etnic fiind dependentă, printre altele, și de conștiința apartenenței lingvistice la acel grup, întrucât idiomul utilizat (limbă, dialect, grai) de comunitatea respectivă este un indicator clar al identității etnice. Așadar, vitalitatea etnolingvistică a unui grup, într-un areal multiethnic, este dată de capacitatea sa de a supraviețui sau de perspectiva sa de a dispărea și poate fi corelată cu natura și gradul de conștientizare a apartenenței lingvistice a membrilor grupului.

O comunitate insulară genealogic integrată în românitare și vorbitoare a unui dialect istoric al limbii române este reprezentată de istroromâni, grup etnolingvistic cu o direcție de evoluție aparte, având în vedere mediul aloglot în care a trăit și trăiește. Această izolare a grupului de vorbitori ai istroromânei de românitare a generat o modelare particulară a identității sociale (etnice și lingvistice) a istroromânilor. Într-un atare context, ne propunem să urmărim problema conștiinței apartenenței lingvistice a istroromânilor la românitare, corelând perspectivele externe asupra lor cu cele din interiorul grupului etnolingvistic pe care îl reprezintă.

Unitatea relativ mare a limbii române, reflectată în trăsăturile comune celor patru dialecte – dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân, i-a determinat pe majoritatea istoricilor și lingviștilor să admită că până la un moment dat a existat o unitate geografică a poporului român și o unitate lingvistică (FRĂȚILĂ, 2010, p. 29). Astfel, constituind o unitate *etno-lingvistică* pe teritoriul romanizat din nordul și din sudul Dunării, poporul român s-a scindat, începând, probabil, cu secolul al IX-lea sau al X-lea în cele patru grupuri de români de astăzi: nord-dunărenii – (daco)românii, respectiv sud-dunărenii – aromânii, meglenoromânii și istroromânii. Se admite, în general, că primii care s-au desprins din comunitatea străromână au fost strămoșii aromânilor, atestați deja în secolul al X-lea în sudul Peninsulei Balcanice; aceștia au fost urmași de strămoșii meglenoromânilor și, aproximativ în secolul al XIII-lea, de cei ai istroromânilor (TODORAN, 1977, p. 110).

Dacă în ceea ce privește perioada în care s-a produs separarea dialectală există un anumit consens în rândul cercetătorilor, încercările lingviștilor de stabilire a patriei primitive a istroromânilor au dus la conturarea, în principal, a trei teorii: cea formulată de Ov. Densusianu, a originii nord-dunărene a acestora (DENSUSIANU, 1961, p. 218-223), teorie susținută, printre alții, de Iosif Popovici, Al. Rosetti și Ion Coteanu, istroromâna fiind, în opinia lingvistului bucureștean, un grai dacoromân transplantat în Istria de coloniști români din Banat și din sud-vestul Transilvaniei; cea propusă de Sextil Pușcariu și acceptată de Th. Capidan, Al Procopovici și Ion Gheție, a apartenenței istroromânilor la ramura *românilor apuseni*, care se găseau în nord-vestul Peninsulei Balcanice, în fosta Iugoslavie, fiind „în strânsă legătură cu românii răsăriteni, din Bulgaria de azi, și cu strămoșii dacoromânilor, dincolo de Dunăre [...]” (PUȘCARIU, 1926, p. 4);

cea de-a treia ipoteză, care conciliază oarecum cele două teorii dominante, îi aparține Elenei Scărlătouiu, potrivit căreia „marea masă a strămoșilor istroromânilor provine din regiunile septentrionale ale Peninsulei Balcanice”, putându-se vorbi de existența mai multor „«nuclee» situate atât în părțile centrale, de vest și de nord-vest ale Transilvaniei, cât și la sud de Dunăre, cu precădere în zona Timok-Prizren.” (SCĂRLĂTOIU, 1998, p. 325)

În ceea ce privește așezările actuale, istroromânii se găsesc în partea croată a Peninsulei Istria, într-un perimetru geografic restrâns, în câteva sate aflate la nord și la sud de Monte Maggiore (cr. Učka Gora). În nordul acestui lanț muntos, un grup compact de vorbitori de istroromână se găsește doar în localitatea Jeiăn (cr. Žejane), în regiunea Čićarija, iar în partea de sud, vorbitori de istroromână mai sunt în Sušnévițe (forma cr. oficială Šušnjevica), Nósoelo sau Nósoelo (cr. Nova Vas), Sucódru (cr. Jesenovik), Letái (cr. Letaj) și Bâdo (cr. Brdo), cu cătunele: Costârčan (cr. Kostrčane), Dolínsčina, Začkovci, Perâsi, Brig (vezi KOVAČEC, 1984, p. 550).

După datele celei mai recente anchete, realizată de Goran Filipi (2002, p. 44), în satele amintite se mai găsesc aproximativ 250 de vorbitori de istroromână, număr la care ar trebui adăugați și cei care s-au stabilit în țările europene, dar și în America, Australia etc.

Pentru a urmări modul în care se concretizează conștiința *apartenenței la o comunitate (etno)lingvistică* a istroromânilor, vom prezenta, ca „documente” ale identității lor, numele date acestei comunități din afara și din interiorul grupului (*exonime/endonime*), câteva date ale recensămintelor și anchetelor de teren făcute în Istria, unele povestiri sau credințe locale asupra originii lor, modalitățile proprii de numire a idiomului pe care îl vorbesc (*glotonime*) și o serie de dovezi lingvistice (fenomene arhaice comune cu celelalte dialecte istorice ale românei și inovații specifice doar istroromânei).

Deși au conștiința că sunt un grup unic și că vorbesc, în ciuda diferențelor, aceeași limbă, istroromânii nu au în idiomul lor un etnonim endonim care să numească întreaga populație istroromână, numele pe care și le dau ei înșiși fiind derivate de la toponimele localităților în care trăiesc (vezi DIANICH, 2010, p. XVII, FRĂȚILĂ, 2016, p. 91): *jeiânți* (cei din Jeiăn) „locuitori din Jeiăn”, *susnévți/susnevski* (cei din Sușnievița) „locuitori din Sușnievița”, *costârčanți* „locuitori din Costârcean”, *novoșâni* „locuitori din Nova Vas = Nosoelo” etc.

Potrivit mărturisirii istoricului italian Ireneo della Croce (*Historia di Trieste*, 1698), istroromânii își ziceau *rumeri*, cuvânt care îl continuă pe lat. *romani*, pl. al lat. *romanus*. Astfel, în opinia lui Goran Filipi pare inexplicabilă pierderea numelui în doar 200 de ani: „Este inexplicabil cum se poate pierde propriul nume în numai 200 de ani și cum de numele nu s-a conservat în vreun dialect vecin!” (FILIPU, 2002, p. 47) Pierderea din meglenoromână și din istroromână a etnonimului endonim continuator al lat. *romanus*, menținut în dacoromână și aromână (dr. *rumân*, ar. *ar(u)mân*, *rumân*, *rămân*), și desemnarea limbii prin glotonime exonime ar putea fi puse în legătură cu „fenomenele de istovire lingvistică, autoanihilare lingvistică prin care un grup minoritar răspunde politicii de dominare excesivă.” (GOLOPENȚIA, 2017, p. 555)

Etonimul generic atribuit românilor sud-dunăreni în general de popoarele neromanice învecinate este cel de *vlah*, termen preluat de meglenoromâni și de istroromâni: megl. *vla*, pl. *vlași*, ir. *vlâh*, pl. *vlâs* (BĂLTEANU, 2004, p. 70). Așadar, *vlahi* este unul dintre numele cu care croații îi numesc pe istroromâni. Termenul este însușit și din interior de populația vorbitoare de istroromână, întrucât, între ei, istroromânii își spun *vlâh*, pl. *vlâș* (în nord), *vlas* (în sud). Pe lângă acest nume, pentru a-i deosebi de dalmați, românilor sud-dunăreni vestici (atestați în secolul al XII-lea în Serbia, Muntenegru, Bosnia, Herțegovina, Istria, Croația, Slovenia, Craina) li s-a dat de către bizantini numele de *mavrovlahi*, *morovlah*, *morlac* „vlah negru”, pe la începutul Evului Mediu (GOLOPENȚIA, 2017, p. 555; FRĂȚILĂ, 2016, p. 90).

Croații din jur îi numesc și prin alte etnonime speciale: *čiribiri* (termen format din *cire* „cine” și *bire* „bine”, care poate fi o trimitere la una dintre particularitățile fonetice specifice istroromânei, și anume rotacismul; acest etnonim a fost explicat însă și prin tc. *ceri beri* „grănicer, apărători de hotare”) sau *cici*, care ar avea la bază cr. *čiča* „unchi” sau numele unui feudal istrian de origine valahă (*Pasculus Chichio*, de la care derivă și toponimul Čićarija, regiune din nordul Istriei)

și care putea însemna „locuitor al regiunii Ćicarija” (vezi FRĂȚILĂ, 2010, p. 193-194, GOLOPENȚIA, 2017, p. 555).

O categorie aparte de etnonime date istroromânilor sunt cele date de către cercetători (vezi BĂLTEANU, 2004, p. 69). Numele de *istroromân* are caracter savant, cult și a fost dat de către lingviștii și istoricii care s-au preocupat de ei de mai bine de 100 de ani (FILIP, 2002, p. 47), iar cel de *istrieni* are la bază toponimul Istria.

Informații importante cu privire la conștiința apartenenței etnice și lingvistice a istroromânilor ar trebui să ne ofere, așa cum am precizat, și datele recensămintelor efectuate în Peninsula Istria de-a lungul timpului, însă acestea trebuie folosite cu prudență, deoarece, la fel ca și în cazul aromânilor și al meglenoromânilor, rezultatele anchetelor oficiale diferă deseori de rezultatele înregistrate de cercetători prin anchete la fața locului. În plus, cel puțin pentru perioadele mai vechi, este și mai dificil să se ofere date exacte, deoarece, ca urmare a izolării celor două grupuri de istroromâni, unii cercetători s-au referit fie doar la istroromânii de la nord de Monte Maggiore (cr. Učka Gora), fie doar la cei aflați în sudul acestui lanț muntos (LOZOVANU, 2012, p. 772). Indiferent de perioada în care au fost efectuate anchetele, de caracterul oficial sau științific al acestora, de administrația existentă la momentul respectiv, rămâne o certitudine faptul că numărul vorbitorilor de istroromână a înregistrat, încă de la așezarea lor în locurile în care îi găsim astăzi¹, o scădere continuă, astfel încât „la recensământul din 2001 pentru regiunea Istra (Istria) s-au declarat români 48 de persoane și vlasi una.” (LOZOVANU, 2012, p. 774)

Vorbind despre numărul acestei populații românești sud-dunărene, se impune însă precizarea că el se obține luând în considerare numai primul dintre cele două criterii de bază necesare în aprecierea numărului unei etnii, și anume „utilizarea sau cunoașterea limbii materne, fie ea și într-o variantă puternic influențată de alte limbi”, deoarece cel de-al doilea criteriu, „conștiința națională, sentimentul național al grupului etnic respectiv” nu se poate aplica, având în vedere faptul că majoritatea vorbitorilor de istroromână „se identifică din punct de vedere etnic cu croații.” (LOZOVANU, 2003, p. 114). Această autoidentificare etnică este, în fapt, o reacție firească a vorbitorilor de istroromână, pe care nu-i diferențiază, aparent, de croații în mijlocul cărora trăiesc decât un idiom folosit dintotdeauna doar în cercul restrâns al familiei, așadar în afara oricărui cadru instituțional, idiom pentru care nu au existat, la fel ca și în cazul meglenoromânei, încercări sistematice de cultivare și care nu a avut astfel șansa unei fixări, a unei dezvoltări prin intermediul unei literaturi culte, scrise.

Într-un astfel de context, momentul Andrei Glavina a avut o importanță deosebită pentru comunitatea restrânsă de vorbitori de istroromână din Peninsula Istria. Originar din Sușnievița, Andrei Glavina își face, la îndemnul lui Theodor Burada, studiile la Iași și la Blaj, fiind „întâiul istroromân care a învățat carte la noi, pregătindu-se pentru cariera de dascăl și redeșteptător al conștiinței naționale la compatrioții săi” (PUȘCARIU, 1929, p. 175). Reușește să înființeze în 1921, perioadă în care Istria aparținea Italiei, la Sușnievița, prima școală (de fapt, și ultima) cu predare în limba maternă, care va funcționa, din păcate, doar 4 ani. De numele lui se leagă și *Calindaru lu Rumeri din Istrie* (1905), realizat împreună cu Const. Diculescu, prima publicație în dialectul istroromân, care conține câteva proverbe istroromâne culese din Jeian, respectiv rugăciuni, cugetări, sfaturi, proverbe, povești etc., transpuse de A. Glavina din dacoromână în istroromână (*Ibidem*, p. 238). Deși singulară și de relativ scurtă durată, activitatea lui Andrei Glavina, precum și contactele cu România de la începutul sec. XX au avut, se pare, un efect însemnat asupra asumării identității românești la recensământul din 1949, „când s-au declarat ca români 195 de istroromâni și niciunul nu s-a declarat oficial ca vlah.” (LOZOVANU, 2012, p. 774).

Interesant este și faptul că problema identității acestei populații este înțeleasă și redată în mod diferit în literatura de specialitate. Astfel, potrivit lui Sârbu-Frățilă (1998, p. 11), istroromânii, „având conștiința identității lor, se consideră *români* și își zic, în limba croată, când vorbesc cu străinii, *rumuni*, termen ce a pătruns și în graiul lor.”, în timp ce alți cercetători susțin că

¹ Pentru evoluția numerică, procesele de migrație și asimilare, vezi, în special, FILIP, 2003, p. 86-89, LOZOVANU, 2012, p. 772-774

istoromânii nu au un sentiment național românesc (KOVAČEC, 1999, p. 132), declarându-se *croați* (mai ales cei din nord), iar în sud, mai mult de jumătate se declară, după apartenența regională, *istrieni* (FILUPI, 2003, p. 89).

Inexistența în cadrul comunității istoromâne a unor documente sau atestări scrise cu privire la originile acestei populații, pe de-o parte, respectiv necesitatea resimțită de către membrii acestei comunități de a-și fixa temporal și spațial începuturile, pe de altă parte, au favorizat apariția unor credințe/teorii locale, „care reprezintă o combinație între cunoștințele transmise oral și acelea însușite în contactele avute cu cercetătorii care au vizitat satele istoromâne” (FILUPI, 2003, p. 85), prin care se explică trecutul îndepărtat al istoromânilor. Astfel, istoromânii se consideră, după caz, fie parte din comunitatea croată din România, care și-a mutat cu câteva secole în urmă așezările în Istria, fie o minoritate lingvistică foarte redusă din România, fie urmașii legionarilor romani stabiliți în Istria (*Ibidem*).

Exprimarea identității lingvistice în grupurile de istoromâni reflectă aceeași individualizare locală sau regională, pe care o regăsim în ceea ce privește exprimarea apartenenței etnice. Nu există în idiomul lor un glotonim endonim generic pe care să îl folosească și care să trimită spre românitatea lor originară. Nici istoromânii din nord, nici cei de la sud de Muntele Mare (Učka Gora, Monte Maggiore) nu afirmă că vorbesc într-un dialect românesc. Graiul pe care îl folosesc îl numesc cu ajutorul unui derivat de la numele localităților în care trăiesc sau cu ajutorul unor structuri sintagmatice în care se actualizează derivatul toponimic: istoromânii din Jaiăn vorbesc *jejânski* sau *po jejânsku* („jeienește”), cei din sud vorbesc *šušnevski* sau *po šušnevsku*, *brijanski* sau *po brijansku*, *novošânki* sau *po novošânku* etc. În satele istoromâne din sud se folosește, pornind de la etnonimul *vlas*, glotonimul derivat *vlășki* („valahă”) sau sintagmele *vlășke limbe* „limba valahă”, *po vlășku* „pe valahă” (FILUPI, 2002, p. 47). Conștiința diferențierii și individualizării lingvistice motivează utilizarea sintagmelor *po naški*, *po našu*, *po naše* „pe a noastră” sau, la Sușnievița, *cum și noi* „ca și noi” (vezi FILUPI, 2002, p. 47 și FRĂȚILĂ, 2016, p. 91).

Din perspectivă glotogenetică, istoromâna este un dialect istoric al limbii române, aspect probat de o serie de elemente lingvistice arhaice (care o apropie de româna comună și de celelalte dialecte românești sud-dunărene), însă evoluția sa divergentă – benefică pentru individualizarea sa, dar periculoasă pentru stabilitatea și pentru destinul său – s-a datorat numărului mare de inovații specifice numai ei – ca urmare și a influenței croatei ceacaviene/ literare, respectiv a italienei literare/a dialectului venețian (v. MICLĂUȘ, 2006, RADU-POP, 2013). Cunoașterea italienei literare și/sau a dialectului venețian de către o bună parte dintre istoromâni generează pentru unii dintre aceștia asemănarea idiomului pe care-l vorbesc cu limba italiană, însă, în special ca urmare a întâlnirilor cu cercetătorii români care au făcut anchete în Istria, este sesizată, simțită și asemănarea cu limba română. Aceste aspecte sugerează faptul că raportarea la romanitate, în general, dar și la românitate este prezentă, chiar dacă într-o măsură redusă și doar în cazul unora dintre vorbitorii dialectului istoromân, iar acest lucru se datorează structurii istoromânei, care „în ciuda situației nefavorabile în care se află acest idiom ca efect al presiunii exercitate de limba croată asupra graiului local din cele câteva localități în care se vorbește istoromâna, el reușește și în prezent să-și mențină «înfațișarea» românească și romanică, prin elementul latin din lexicul său, dar și prin cel reflectat de structura sa gramaticală.” (FRĂȚILĂ, BĂRDĂȘAN, 2010, p. 76).

Modificările intervenite în sistemul lingvistic istoromân, cu precădere sub influența croatei, au fost apreciate în mod diferit de lingviști, subliniindu-se fie „gradul de plină dezagregare” a acestui idiom (FLORA, 1962, p. 166 și *passim*) și posibilitatea de a-și pierde caracterul romanic (ROSETTI, 1958, p. 102; FLORA, 1967, p. 286), fie caracterul de limbă mixtă (COTEANU, 1957, p. 40 și *passim*; FLORA, 1967, p. 285) etc. Reținem cu privire la aceste aspecte cele formulate de Emil Petrovici și Petru Neiescu: „Istoromâna și-a modificat în mare măsură, sub influență sârbocroată, diferitele subsisteme ale structurii sale gramaticale. Prin aceasta însă nu și-a pierdut caracterul sistematic; ea n-a devenit un idiom lipsit de sistem, inconsistent. [...]. Cu toate că inventarul elementelor gramaticale împrumutate e foarte bogat, în lanțul vorbirii frecvența acestor împrumuturi e redusă în comparație cu aceea a elementelor mai vechi, moștenite din româna

comună. Așadar istroromâna a rămas deocamdată un idiom romanic.” (PETROVICI, NEIESCU, 1967, p. 295-296)

Analiza situației actuale a istroromânei și perspectivele menținerii acestui idiom ne pun în fața unei atitudini contrastante a vorbitorilor, care consideră că dacă „*se pl'arde limba, se pl'arde tot*” și care cred că [să vorbim în croată] „*e mai frumos și mai util*”. Perspectiva bivalentă de raportare la istroromână și la croată a vorbitorilor pune față în față sentimentul apartenenței etnolingvistice cu pragmatismul vieții sociale curente, ce dictează anumite direcții de evoluție (nu întotdeauna în concordanță cu istoria și sentimentele indivizilor care compun un anumit grup).

Ținând cont de aspecte precum: absența unei politici lingvistice proprii, noul mod de viață, căsătoriile mixte, prestigiul limbii statului în care trăiesc, complexul inferiorității cu privire la limba maternă, lipsa unui învățământ în limba maternă, inexistența unei conștiințe naționale aparte, istroromâna se va mai vorbi și în secolul al XXI-lea, dar, în general, de persoanele mai în vârstă.

Nu de multă vreme se constată din partea autorităților croate un oarecare interes pentru conservarea acestui idiom, considerat oficial „un bun cultural”. Acest interes față de limbile minoritare sau „regionale” este, de fapt, impus de hotărârile Consiliului Europei.

Concluzionând asupra problemei conștiinței grupului etnolingvistic reprezentat de istroromâni, constatăm faptul că aceștia nu au din punct de vedere etnic un sentiment național românesc, ci își asumă identitatea etnică a statului în care locuiesc, pe când din punct de vedere lingvistic, prin idiomul pe care îl utilizează, chiar dacă la nivelul restrâns al unor comunități sărăcite numeric, au conștiința unei individualizări și diferențieri față de graiurile altor comunități din jurul lor și față de limba oficială a statului pe care îl reprezintă. Această conștiință lingvistică le permite identificarea unor similitudini cu româna, cu italiana, dar nu îi influențează în asumarea unei conștiințe de apartenență la românită, manifestată mai mult prin demersurile cercetătorilor și mai puțin din interiorul comunității istroromâne.

BIBLIOGRAFIE

- BĂLTEANU, Valeriu 2004: *Elemente de dialectologie românească*, București, 2004, Editura Cartea Universitară
- COTEANU, Ion, 1957: *Cum dispare o limbă (istroromâna)*, București, Societatea de științe istorice și filologice
- DENSUSIANU, Ovid, 1961: *Istoria limbii române*, vol. I *Originile*, Ediție îngrijită de prof. univ. J. Byck, București, Editura Științifică
- DIANICH, Antonio, 2010: *Vocabolario istroromeno-italiano. La varietà istroromena di Briani (Bəršćina)*, Pisa, Edizioni ETS
- FILIPI, Goran, 2002: *Istrorumunjski lingvistički atlas. Atlasul lingvistic istroromân. Atlante linguistico istrorumeno*, Pula
- FILIPI, Goran, 2003: *Câteva observații asupra istroromânei actuale*, în „Tabula”, Pula, nr. 6, p. 83-94
- FLORA, Radu, 1962: *Despre stadiul actual al istroromânei. contribuția geografiei lingvistice la chestiunea stabilirii poziției graiurilor istroromâne față de dacoromână*, în „Fonetică I dialectologie”, IV, p. 135-167
- FLORA, Radu, 1967: *Despre inconsistența graiurilor periferice și izolate. Chestiuni de metodologie și lingvistică generală*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XVIII, nr. 3, p. 281-290
- FRĂȚILĂ, Vasile, 2010: *Probleme de dialectologie română*, Blaj, Editura Astra, Despărțământul „Timotei Cipariu”
- FRĂȚILĂ, Vasile, 2016: *Studii istroromâne*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ioan-Mircea Farcaș, București, Editura Universității din București
- FRĂȚILĂ, Vasile, BĂRDĂȘAN, Gabriel, 2010: *Dialectul istroromân. Straturi etimologice*, Partea I, Timișoara, Editura Universității de Vest
- GOLOPENȚIA, Sanda, 2017: *Acțiune, interacțiune, identitate. Studii de pragmatică lingvistică*, București, Editura Academiei Române
- KOVAČEC, August, 1984: *Istroromâna*, în ***, *Tratat de dialectologie românească* (coord. Valeriu Rusu), Craiova, Editura Scrisul Românesc, p. 550-591
- KOVAČEC, August, *L'istroromeno*, în „L'Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia”, Casa Editrice Muzeul Satu-Mare, Romania, 1999, p. 123-142
- LOZOVANU, Dorin, 2003: *Istroromâni: aspecte etnogeografice și demografice*, în „Tabula”, Pula, nr. 6, p. 113-120
- LOZOVANU, Dorin, 2012: *Caracterizarea geografică, istorică și culturală a minorității istroromâne din Croația*, în (coord.) Adina Berciu-Drăghicescu, *Aromâni, meglenoromâni, istroromâni – aspecte identitare și culturale*, București, Editura Universității din București, p. 756-788
- MICLĂUȘ, Lucian, 2004-2005: *Criterii de delimitare a elementelor slave vechi de cele croate și slovene din istroromână*, în „Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria Științe Filologice”, vol. XLII-XLIII, p. 225-240
- PETROVICI, Emil, NEIESCU, Petru, 1967: *Inconsistența enclavelor lingvistice*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XVIII, nr. 3, p. 291-296
- PUȘCARIU, Sextil, 1926: *Studii istroromâne*, în colaborare cu Matteo Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, II, *Introducere – Gramatică – Caracterizarea dialectului istroromân*, București
- PUȘCARIU, Sextil, 1929: *Studii istroromâne*, în colaborare cu Matteo Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, III, *Bibliografie critică – Listele lui Bartoli – Texte inedite – Note – Glosare*, București

RADU-POP, Ana-Maria, 2013: *Termeni istroromâni de origine italiană: împrumuturi directe sau prin filieră croată?*, în „Cuvinte potrivite”. *Omagiu doamnei Maria Marin la aniversare*, p. 400-404, București, Editura Academiei

ROSETTI, Al., 1958: *Limbă sau dialect?*, în „Studii și cercetări lingvistice”, IX, nr. 1, p. 101-102

SÂRBU, Richard, FRĂȚILĂ, Vasile, 1998: *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Ed. Amarcord

SÂRBU, Richard, 2012: *Istroromânii sau vlahii istrieni. Trecut, prezent și viitor*, în Adina Berciu-Drăghicescu (coord.), *Aromâni, meglenoromâni, istroromâni – aspecte identitare și culturale*, București, Editura Universității din București, p. 695-710

SCĂRLĂTOIU, Elena, 1998: *Istroromânii și istroromâna. Relații lingvistice cu slavii de sud: cuvinte de origine veche slavă*, București, Editura Staff

TODORAN, Romulus, 1977: *Formarea dialectelor românești*, în Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pedagogică